

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาศานการณ์และปัญหาของการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของชาวบ้านบ้านแพะหนองแดง หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ศึกษาตามประเด็นเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยที่ได้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นดังนี้

- 1.ระบบนิเวศวิทยาของหมู่บ้าน
- 2.วิถีชีวิตผู้คน
- 3.เศรษฐกิจของหมู่บ้าน
- 4.ประสพการณ์ป้องกันและรักษาโรคไข้เลือดออก
- 5.มาตรการของหน่วยงานสาธารณสุข

1.ระบบนิเวศวิทยาของหมู่บ้าน

บ้านแพะหนองแดง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เกิดจากอพยพของประชาชนซึ่งมีพบบข้อจำกัดเรื่องที่ดินเพื่ออยู่อาศัย การอพยพมาอยู่ในที่ดินแห่งใหม่ก็มีสภาพแห้งแล้งกันดารน้ำ ส่งผลให้ประชาชนมีการปลูกฝังเรื่องค่านิยมในการเก็บน้ำ หวงแหวนน้ำ ในสภาพปัจจุบันทุกบ้านจะมีการทำถังคอนกรีตขนาดใหญ่ที่สามารถจุน้ำได้มากถึง 800- 1,000 ลิตร เพื่อกักเก็บน้ำ โดยไม่มีฝาปิด หรือมีวิธีป้องกันไม่ให้ยุงลงไปวางไข่ จากผลของความเจริญของหมู่บ้าน เมื่อมีประชากรมากขึ้นในขณะที่อยู่อาศัยมีเท่าเดิม ส่งผลให้ประชาชนมีการก่อสร้างบ้านเรือนในที่ดินเดิมของบิดามารดา ทำให้หมู่บ้านมีความแออัด ไม่เป็นระเบียบ ทำให้หมู่บ้านมีโอกาสเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออกหากเกิดผู้ป่วยรายแรกขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าถนนวนหมู่บ้านถึงแม้จะมีการพัฒนาลาดด้วยคอนกรีตแทบทุกสาย แต่จากการเดินสำรวจพบว่าถนนวนทุกสายมีความกว้างไม่สม่ำเสมอตลอดสาย และคดเคี้ยว แสดงให้เห็นว่าประชาชนไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องการแบ่งปันและใช้ทรัพยากรที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังพบว่าในหมู่บ้าน มี 2 นามสกุลหลักที่มีการจับเถี่ยวทางด้านการเมืองหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดการคานอำนาจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอและส่งผลต่อการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

2. วิถีชีวิตผู้คน

โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้าน

บ้านแพะหนองแดงยังคงมีความเป็นสังคมชนบท อยู่กันแบบเครือญาติ มีการพึ่งพากัน แต่การพัฒนาหมู่บ้านยังคงมีการพึ่งพิงจากภายนอก โดยเฉพาะงบประมาณ กิจกรรมในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายรัฐบาล หรือหน่วยงานภายนอกหมู่บ้าน เช่น สถานีอนามัย หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ดังจะเห็นได้จากกลุ่มต่าง ๆ ที่มีมักเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นตามวัตถุประสงค์ เช่น กองทุนเงินล้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งมีบางกลุ่มที่ได้สลายตัวไปเมื่อขาดงบประมาณ เช่น กองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน การปกครองในหมู่บ้านมีลักษณะที่ต้องมีการบังคับโดยใช้กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านอยู่ ดังที่กลุ่มตัวอย่างกล่าวว่า “ปีที่แล้ว บ้านเรามีคนป่วยไข้เลือดออกหนักที่สุดของจังหวัด พอประกาศให้ชาวบ้านช่วยกันทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ชาวบ้านก็ช่วยดี ส่วน อสม.ก็ช่วยสำรวจลูกน้ำยุงพร้อมกันไปโดย ถ้าบ้านไหนไม่ทำก็จะไม่ให้ยืมของกองกลางของหมู่บ้าน ถ้าไม่ช่วยกันพัฒนา ไม่เข้าประชุม ไม่ไปช่วยงานศพ ปรับครั้งละ 50 บาท”

3. ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

บ้านแพะหนองแดงมีฐานะทางเศรษฐกิจพอมีพอกิน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาในฤดูฝน และรับจ้างในฤดูแล้ง โดยมักไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน เช่นรับจ้างตัดไม้ไผ่ในป่าในเขตรอยต่อของอำเภอเมืองลำปางกับ อำเภอแจ้ห่ม มีรายได้สม่ำเสมอ วันละ 180 บาท-220 บาท รวมทั้งรับจ้างในต่างอำเภอและต่างจังหวัด โดยเฉพาะที่จังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นจากจะมีคนกลับบ้านในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ และเข้าพรรษาเป็นจำนวนมาก คนกลุ่มนี้เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านนิยมจะซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับบิดา มารดา เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น

4. การป้องกันและรักษาโรคไข้เลือดออก

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทำให้ทราบว่า ประชาชนมีความรู้ที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ดังคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่เล่าว่า “หมู่บ้านผม ป่าหญา พงหญ้า มันเยอะ ขยะก็เยอะ มันก็เกิดตามที่เหล่านั้น” ประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย โดยวิธีทางกายภาพ เนื่องจากเสียดายน้ำที่สำรองไว้เนื่องจากแต่ละบ้านจะมีการสร้างถังซีเมนต์สำรองน้ำ ที่มีขนาดใหญ่สามารถบรรจุน้ำได้มากถึง 800-1,000 ลิตร กลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ใช้ทรายที่มีฟอส เนื่องจากมีอาการคันผิวหนังหลังจากใช้น้ำที่ได้ใส่ทรายที่มีฟอสและเกรงว่าหากใช้

ต่อเนื่องเป็นระยะเวลาานานจะทำให้เป็นอันตราย ประชาชนไม่เชื่อว่าโรคไข้เลือดออกติดต่อกันได้ในหมู่บ้าน เนื่องจากในละแวกเดียวกันมีคนอายุใกล้เคียงกับผู้ป่วยอยู่จำนวนหลายคนแต่ไม่ป่วย แต่ผู้ป่วยรายใหม่กลับพบในอีกละแวกหนึ่งของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบอีกว่าประชาชนเห็นว่าโรคไข้เลือดออกเป็นโรคธรรมดา ๆ ที่รักษาได้ เช่นจากคำให้สัมภาษณ์ ของกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวว่า “ฟังชื่อแล้วมันก็น่ากลัวอยู่ แต่กับหลานของลุงเห็นหมอบอกว่ามันเป็นก็ไม่เห็นทำอะไรมาก ให้น้ำเกลือแค่ 2 ขวด ไม่เห็นเป็นอะไรเลย ที่คลินิกในเมืองขวดหนึ่งเขาเติมกันกำเดียว อันนี้ขวดเติมเป็นวันกับคืน”

5.มาตรการของหน่วยงานสาธารณสุข

จากการศึกษามาตรการของสถานีอนามัยท่าโทก จากแผนปฏิบัติงานประจำปีและจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าสถานีอนามัยท่าโทก ในมีมาตรการในการป้องกันและควบคุมโรคดังนี้

5.1 มีการเฝ้าระวังพาหะนำโรค โดยการสำรวจและเฝ้าระวังลูกน้ำยุงลาย โดย อสม. เดือนละ 1 ครั้ง แต่ในทางปฏิบัติจริงพบว่า อสม.ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมได้ทุกคน มี อสม.เข้าร่วมกิจกรรม ครั้งละ 15-20 จากจำนวน อสม.ทั้งหมด 37 คน

5.2 มีการนำข้อมูลลูกน้ำยุงลายที่พบในบ้านของประชาชน มาสรุปในการประชุมประจำเดือนของ อสม.ทุกเดือน แต่ไม่ได้นำเสนอข้อมูลให้กับที่ประชุมหมู่บ้าน

5.3 มีการกระตุ้นให้ชุมชนให้ความร่วมมือ ในการรณรงค์ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และใส่ทรายที่มีฟอสในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น ก่อนถึงวันสงกรานต์ที่ประชาชนนิยมทำความสะอาดบ้านเรือนเพื่อต้อนรับลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด หรือคนที่มารดน้ำดำหัว และในวันแม่แห่งชาติ ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน จากการสังเกตพบว่าประชาชนให้ความร่วมมือและตื่นตัวในการทำ ความสะอาดบ้านเรือน และทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง

5.4 มีการประสานงานกับโรงเรียน โดยการพ่นหมอกควันและใส่ทรายที่มีฟอส ในห้องน้ำห้องส้วมก่อนเปิดเทอม

5.5 มีการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งผ่าย ในการขอซื้อเครื่องพ่นหมอกควันจำนวน 1 เครื่อง ขอสนับสนุนทรายที่มีฟอส จำนวน 200 กิโลกรัม และขอสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้ในการควบคุมการระบาดของโรค จำนวน 10,000 บาท

6.ความคิดเห็นต่อมาตรการของหน่วยงานสาธารณสุขของประชาชน

6.1 การมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

จากการศึกษาหมู่บ้านแพะหนองแดง ไม่พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจในการดำเนิน โครงการกิจกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก จากการ สัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการคิดเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นผู้คิด แล้วนำมา เสนอให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขปฏิบัติ และไม่ได้มีการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน เช่นการขอ ความร่วมมือคว่ำกะโหลกกะลา ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย หรือการพนสารเคมีกำจัดยุง และใน การถามชาวบ้านว่าได้ร่วมคิดตัดสินใจกับทาง อสม.บ้างไหม กลุ่มตัวอย่าง บอกว่า “ตอนที่ มี ไข้เลือดออกก็เห็นหมอนามัย กับ อสม.เดินถือไฟฉายสำรวจลูกน้ำยุงลาย หรือพ่นยาฆรรณรงค์ ไข้เลือดออก ทางหมอกับ อสม.เข้าดำเนินการเอง ถ้าเขาเข้ามาทำที่บ้านเราก็ให้ความร่วมมือเขาอีก ที” ถามว่าทาง อสม.และคนในชุมชนได้มีการประชุมวางแผนงานป้องกันโรคไข้เลือดออกกัน หรือไม่ กลุ่มตัวอย่างบอกว่า “ปกติแก่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) จะไปประชุมที่อำเภอ หรือ อสม.จะไป ประชุมที่อนามัย แล้วทางอนามัยจะบอกว่าจะรณรงค์กันช่วงไหน ทางอนามัยจะมาร่วมกับทาง อสม. โดยขอความร่วมมือชาวบ้านอย่างพยามักจะมี อบรมร่วมกับ อสม.โดยเฉพาะบ้านที่มีคน ป่วย”

6.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม/โครงการ ในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก

จากการศึกษาบ้านแพะหนองแดง พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม/ โครงการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก เนื่องจากในการดำเนินงานโครงการส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อสม.และผู้ใหญ่บ้าน ในการรณรงค์ให้ความรู้ในการ ป้องกันโรคไข้เลือดออก ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือปฏิบัติ ดังคำพูดของกลุ่ม ตัวอย่างที่เล่าว่า “ปีที่แล้วหมู่บ้านเรามีผู้ป่วยไข้เลือดออกหลายคน พอประกาศให้ทำลายแหล่ง เพาะพันธุ์ยุงชาวบ้านก็ร่วมมือกันดี ส่วน อสม.ก็สำรวจลูกน้ำกับหมอนามัยไปพร้อมกัน แต่อสม. ก็มีน้อยลาออกไปหลายคน แต่ถ้าเป็นหน้าฝนก็จะพัฒนาหมู่บ้านไปด้วย เพราะหลุมันรก ยุงเยอะ ถ้าบ้านไหนไม่พัฒนาจะไม่ให้ยืมของใช้กึ่งกลางของหมู่บ้าน ขาดประชุม ไม่ช่วยงานศพ ปรับ ปรุงครั้งละ 50 บาท” ผู้วิจัยจึงถามต่อว่าแล้วการพ่นหมอกควันควบคุมโรคเวลามีคนป่วยละครับ “ทาง อนามัยกับ อสม.จะเข้ามาพ่นยาบ้านคนป่วยเอง กรรมการหมู่บ้านบางทีก็ช่วยเหมือนกันมันเป็น หน้าฝน บางคนคิดทำนาชาวบ้านบางคนก็ไม่สนใจมันคิดทำนาเหมือนกัน” เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และ อสม.ที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนบางส่วนยังไม่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ หัวหน้าสถานี อนามัยทำโทษเล่าว่า “ขนาด อสม.พ่นหมอกควัน ชาวบ้านยังมองเฉย ๆ จะมาช่วยกันหัวเครื่อง พ่นหมอกควันหน่อยไม่มีหรอก ผู้ใหญ่บ้านคนเก่ายังยอมแพ้เลย” ซึ่ง กลุ่มตัวอย่างซึ่งทำหน้าที่ ทางด้านสาธารณสุขในหมู่บ้านบอกว่า “บางทีเราไปสำรวจลูกน้ำยุงลายถ้าเจอเราต้องทำลายแหล่ง

เพาะพันธุ์ยุงให้เจ้าของบ้านดู เจ้าของบ้านยังดูเฉย ๆ มันคงเป็นเรื่องธรรมดาของเขาที่มีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงอยู่ในบ้าน เราบอกให้เจ้าของบ้านทำแต่เจ้าของบ้านไม่ทำเอง ต้องให้ อสม.ไปทำให้”

6.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

จากการศึกษาบ้านแพะหนองแดงในการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่เขาได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังคำบอกเล่าจากการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยถามว่า ได้รับประโยชน์อะไรจากกิจกรรม/โครงการนี้ บางคนตอบว่า “มีประโยชน์มาก จะได้ไม่มีใครป่วยเป็นไข้เลือดออก และอยากให้มีการพ่นยากำจัดยุง เพราะยุงมันเยอะ โดยเฉพาะหน้าฝนนี้” และยังได้รับผลประโยชน์ทางอ้อมคือ ถ้ามีส่วนร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านหรือทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงจะได้ไม่ถูกปรับ และถือทำให้ความร่วมมือกับส่วนรวมจะไม่ถูกตัดสิทธิที่จะได้ยืมของกองกลางมาใช้ หรือการกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้าน การขอรับบัตรสวัสดิการรักษายาบาลแบบที่ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม 30 บาท

6.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

จากการศึกษาบ้านแพะหนองแดงพบว่า ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกชาวบ้านยังถือว่าเป็นเรื่องของทางเจ้าหน้าที่และ อสม. ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติมากกว่าการเป็นผู้ประเมินผล แม้กระทั่งเรื่องงบประมาณสาธารณสุข จากการสอบถามว่าทางชาวบ้านทราบว่ามีแผนงาน/โครงการ หรืองบประมาณในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกแต่ละปีหรือไม่อย่างไร กลุ่มตัวอย่างตอบว่า “ไม่เคยรู้เรื่อง ขนาดว่ากองทุนยาที่ระดมทุนจากชาวบ้านสมัยก่อน ตอนนี้อยู่ไปแล้ว เปลี่ยนประธาน อสม. ไปแล้ว ตอนแรกก็ตั้งอยู่ที่ศูนย์วัดติ (อยู่ติ ๆ) พอเปลี่ยนประธาน ศูนย์ก็ย้ายไปอยู่บ้านประธาน ย้ายไปย้ายมาตอนนี้เลยไม่รู้ว่าจะเงินชาวบ้านอยู่ที่ไหน”